

ДИСКУРС САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ФІЛОСОФІЇ У СУЧАСНІЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

Вступ. Презентовано результати дослідження основних сутнісних рис і проблем самоідентифікації філософії у контексті сучасної інтелектуальної культури в Україні. Мета дослідження – аналіз дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній українській культурі, його особливостей, специфічних рис і структури. В умовах, коли історія української філософії є детально дослідженою, сучасний стан інтелектуальної культури, місце і роль філософії у ній залишаються актуальними. Серед українських філософів, які напрацьовували нові наративи в українській філософії, варто згадати відомі постаті: М. Попович, С. Кримський, В. Горський, В. Табачковський та ін.

Методи. Використано комбінацію історико-філософських і загальнонаукових методів, включаючи контент-аналіз філософських текстів, критичний дискурс-аналіз, історико-порівняльні та описовий методи. Ця методологія сприяє всебічному вивченню ролі та самоідентифікації філософії у сучасній українській інтелектуальній культурі.

Результати. Продемонстровано динамічну взаємодію між філософським дискурсом та інтелектуальною культурою сучасної України. Визначено ключові теми та тенденції самоідентифікації філософії, увагу сконцентровано на дискурсі самоідентифікації, його особливостях, структурі та специфічних рисах.

Висновки. Виявлено, що дискурс самоідентифікації філософії в Україні, в її сучасній інтелектуальній культурі є багатограним і постійним процесом, що глибоко пов'язаний з інтелектуальним і культурним розвитком країни. Визначено особливості дискурсу, які пов'язані з ітерацією національної філософії, впливу україністики та переосмисленні спадку; проаналізовано специфічні риси дискурсу, зокрема три основні його світоглядні засади: неоархаїзувально-постмодерної візантійсько-“києворуського” християнства (С. Кримський, В. Горський), аналітично-філософської (М. Попович), філософсько-антропологічної (В. Табачковський). Продемонстровано три основних рівні дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній українській культурі: міжпоколіннєвий, міжінституційний і міжнародний. Зазначено, що продовження взаємодії як із західними, так і з вітчизняними філософськими традиціями стане вирішальним для майбутнього розвитку української філософії.

Ключові слова: філософія, самоідентифікація, інтелектуальна культура, Україна, філософський дискурс, культурний розвиток, філософські традиції.

Вступ

Під час дослідження дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній інтелектуальній культурі України необхідно звернутися до актуальності цієї проблематики та визначити сутнісні риси історичного контексту наративу. Якщо йдеться про проблеми самоідентифікації, то варто наголосити на історичних умовах, а саме на періоді панування в українській філософії російсько-імперського наративу, радянської ідеології, пострадянських рудиментарних уявлень, що у сукупності свідчать про тривалий і складний процес збереження й транслювання ідентичності, незважаючи на заборони, викривлення та цензуру. Нами здійснено спробу реконструювання основних ключових моментів в історії вітчизняної гуманітаристики з метою дослідження самоідентифікації дискурсу – його особливостей, структури та специфічних рис, що відповідає логічній структурі статті.

Методи

Методологія дослідження репрезентована сукупністю ключових історико-філософських і загальнонаукових методів, включаючи метод контент-аналізу, за допомогою якого досліджено філософські тексти та виявлено особливості наративу. Цей метод дозволяє якісно та кількісно отримати об'єктивні результати кваліфікаційного опрацювання текстів. Метод критичного дискурс-аналізу базується на аналізі очевидних і латентних структурних відносинах, дозволяє аналізувати дискурс самоідентифікації в його видозміні, яка відбувається завдяки особливим механізмам взаємовпливу (інтертекстуальність). Історико-порівняльний метод має міждисциплінарний характер, дозволяє виявити загальне та особливе в історико-філософських наративах, порівнювати та встановлювати схожості та відмінності у філософських поглядах різних мислителів. Як система накопичення та впорядкування даних описовий метод дозволяє здійснити

опис особливостей, структури та специфічних рис дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній інтелектуальній культурі України.

Результати

Особливості дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній інтелектуальній культурі України. Тривала дискусія філософів УРСР, починаючи від “деборінців”-діалектиків 20–30-х років XX ст. і до “українських радянських філософів” часів “розгорнутого будівництва комунізму” 60–80-х років XX ст. разом з мислителями української діаспори та, особливо з видатним філософом Д. Чижевським на початку 90-х років XX ст., добігла кінця.

У виданих у незалежній Україні найперших хрестоматії (Тарасенко та ін., 1993) і підручнику (Тарасенко та ін., 1994) з історії філософії в Україні постать і наукова спадщина Д. Чижевського дістали заслуженого визнання, а от розвиток філософської думки в УРСР було піддано аргументованій критиці. Важливо наголосити, що автори хрестоматії у розділі “Філософія в Україні у 20–80-ті роки XX ст.” зазначили першу кризу самоідентифікації філософської думки в УРСР у постсталінський період, коли саме в Інституті філософії АН УРСР і, меншою мірою, на філософському факультеті КДУ ім. Т. Г. Шевченка, П. Копніним, М. Злотіною та їхніми колегами було покладено початок полеміки з офіційним діаматом, що визначило першу основну особливість дискурсу самоідентифікації філософії.

У 50–60-х років XX ст., як писав свідок та учасник тих подій В. Табачковський, розпочався вихід уже постсталінської – постмодерної філософії УРСР саме на “тематику філософського гуманізму” у контексті неофіційного – групового й індивідуального, переважно неконформного як промарксистського, так і анти- та постмарксистського, фахового самоідентифікування. Описуючи цю кризу розробленої групою “мітінців” чи “Мітіна – Юдіна” власне сталінської версії марксизму-ленінізму,

© Бугров Мирослав, 2024

дослідники так визначили її сутність: "Із цього почалося нове відродження української світоглядної культури. У загальних межах марксистської парадигми (з якої на той час із зрозумілих причин неможливо було вийти) філософи-шістдесятники звернулися до гуманістично екзистенціальних мотивів раннього марксизму. Із невеличкого гурту першого кола учнів Копніна на рубежі 60–70-х років сформувалося кілька напрямів творчого розвитку української філософії. Це насамперед група логіків, група світоглядно-гуманістичних проблем філософії, група загальної історико-філософської (і загальних проблем сучасної світової філософії) тематики, група з проблем української історії філософії" (Тарасенко та ін., 1993, с. 549).

На зміну шаблонам, що зникли, прийшли традиційні визначення "української філософії" та "філософії України", які вперше з'явилися, зокрема, у написаному М. Тарасенком, І. Бичком і В. Табачковським заключному розділі "Світоглядно-філософська ситуація в Україні: кризь руїну до самовідродження (20–90-ті роки)" підручника. На сторінках підручника відомі діячі "київського філософського кола" 60–80-х років XX ст. окреслили особливості дискурсу самоідентифікації вітчизняної філософії пострадянського періоду: "Нові умови суспільного розвитку й розвитку філософії вимагають докорінних змін у самій сфері філософського поступу; це передовсім переосмислення самого методу діалектики під кутом зору її альтернатив і можливих різних моделей. Назріла настійна необхідність своєрідної інвентаризації всього категоріально-понятійного апарату філософського мислення, позбавлення його ідеологізованого, культового, "марксистсько-ленінського ядра", відродження справжнього, всесвітньо-історичного предмета й суспільної ролі філософської науки" (Тарасенко та ін., 1994, с. 407).

Західні дослідниці-журналістки: кореспондентка "The Economist" у Києві А. Рід у праці "Пограниччя. Подорож історією України" (Borderland: a journey through the history of Ukraine, 1997) (Reid, 2015) й Е. Епплбом у праці "Між Сходом та Заходом. По кордонах Європи" (Between East and West: Across the Borderlands of Europe, 1994) (Applebaum, 1994) реконструюють образ-мітологему України як кордону Сходу та Заходу, як своєрідного "Дволикого Януса", "краю, що позначений амбівалентністю", типовий для східно-, центрально- та західноєвропейського читача. Триваючи зміну цього образу, що пов'язана з чільними подіями поступу інформаційних простору та суспільства в незалежній Україні, а саме двома Майданами й російсько-українською війною (з 2014 р.), за два минулі десятиліття змалювали О. Венгер з Університету Маркетт (США) і доцентка Оксфордського університету М. Дичок, дослідниця мас-медіа в Україні та авторка праць "Медіа, демократія та свобода. Посткомуністичний досвід" (Dyczok, 2016; Dyczok, & Gaman-Golutvina, 2021) та "Український Євромайдан. Транслявання кризь інформаційні війни разом з Громадським радіо" (Ukraine's Euromaidan: Broadcasting Through Information Wars with Hromadske Radio, 2016). Дослідниця О. Венгер зазначила, що нині сприйняття України змінилось завдяки широкому трансляванню в світі перебігу подій в Україні. Оцінюючи їх саме як дію "прямої демократії", вона визнала інтернет і народжуване в Україні мережеве суспільство за головну запоруку безумовного успіху Євромайдану та Революції гідності.

Специфічні риси самоідентифікації філософії в сучасній інтелектуальній культурі України. Специфічні риси дискурсу самоідентифікації філософії в сучасній інтелектуальній культурі України залежать від історичних умов виникнення та розвитку. Протягом трьох

десятиліть Незалежності України кожне з десятиліть є одним із трьох головних етапів кризового стану у філософській думці незалежної України, що й досі триває. Крім власне наукового та загалом соціокультурного факторів її наявності чи не визначальним і досі джерелом є чинник геополітичного самовизначення України у XXI ст. згідно з такими умовними його етапами: 1) пострадянський; 2) революційних трансформацій; 3) захисту державності у війні з РФ.

Кожен серед цих періодів визначив специфічні риси, отже можна класифікувати й три однойменні кризові ситуації у розвитку та самоідентифікуванні філософії в Україні 90-х років XX – 20-х років XXI ст. Перша із ситуацій була зумовлена наростанням соціокультурної й політичної кризи в Україні до Помаранчевої революції 2004 р., а друга – стала її логічним продовженням на шляху країни до Європейського Союзу та НАТО за тотальної протидії з боку РФ. Третя ситуація, що наразі триває, обумовлена остаточним визначенням і прийняттям українським народом європейського цивілізаційного вибору за умов російсько-української війни – виборювання Україною власної незалежності спільно з усім демократичним світом проти тоталітарної "осі зла" на чолі з РФ.

Перша серед цих кризових ситуацій, що вплинула на дискурс самоідентифікації, тривала з часів горбачовської "перебудови" та була зумовлена трансформуванням усього СРСР на групу незалежних держав у межах проєкту СНД у контексті вельми критичної турбулентності їх розвитку на загал. Реформування АН УРСР на НАН України, як і наростання кардинальних змін у системі освіти України, супроводжував розвиток уже непідцензурної україномовної гуманітаристики, зокрема філософської, головню в контексті "перебудовчої" виразно нео- і постмарксистської ідейно-світоглядної спрямованості. Водночас поступове інтегрування фахової філософської спільноти до світової, передусім західноєвропейської та північноамериканської, культури наукової думки в контексті початку ери комп'ютерів та інтернету сприяло входженню вітчизняних філософських освіти, науки і культури до епохи глобалізації.

Пострадянський період можна поділити на три умовні періоди:

- 1) від здобуття Україною незалежності в 1991 р. до Помаранчевої революції у 2004 р.,
- 2) від Помаранчевої резолюції до Революції гідності в листопаді 2013 – лютому 2014 рр.;
- 3) від початку гібридної війни РФ проти України й досі.

Основний внесок до вивчення вказаної проблеми та водночас питання самоідентифікування філософії УРСР другої половини XX ст., як і трансформування цього процесу в незалежній Україні, зробили саме представники "київського філософського кола".

Зі здобуттям Україною незалежності на зміну радянській підцензурно-офіційній, різноваріантній марксистсько-ленінській ідентичності вітчизняної філософії приходить заявлене у виданнях та утверджуване її новітнє – націонал-патріотичне та державницьке самоідентифікування як української філософії. М. Попович, С. Кримський, В. Горський і переважна більшість їх колег принципово виступили за ідею діалогу філософської спільноти України щодо ідентифікування нею власної історії. Свідки та учасники низки дискусій кінця 80–90-х років XX ст. із визначення місця й ролі як Інституту філософії АН УРСР, так і його директорів, передусім В. Шинкарука, і співробітників у розроблянні ідеологічної надбудови радянського режиму розглянули цю кризу самоідентичності вітчизняної філософії пострадянського періоду в

світлі ширшого аналізу соціокультурних криз: від наукових, антропологічних і соціальних – до глобальної цивілізаційної. Виходячи з різних світоглядних засад, зокрема, неохайзуально-постмодерної візантійсько-києворуського християнства (С. Кримський і В. Горський), аналітично-філософської (М. Попович), філософсько-антропологічної (В. Табачковський), вони засвідчили принципове посідання публічної української націонал-патріотичної позиції в її невід'ємному сполученні з обстоюванням норм правового суспільства та гуманістичних цінностей людства.

Пострадянський період, передусім етап його умовного розквіту – друга половина 90-х років ХХ ст. – став часом заснування в Україні та розгортання діяльності цілого розмаїття перших незалежних, нині авторитетних і знаних у світі філософських товариств, зокрема, Кантівського товариства в Україні (1998) та Спілки дослідників модерної філософії – Паскалівського товариства (1999). Ідейні нащадки "київського філософського кола", їх засновники, як і фундатори науково-видавничого об'єднання "Дух і літера" (1992) та, власне, Українського філософського фонду (1994) вельми активно й творчо сприяли демократизації української гуманітаристики та її рівноправному входженню до європейського та світового освітньо-наукового простору. Завершення у 2001 р. земного шляху директора Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України В. Шинкарука поклало край тридцятирічній епохи чільної ролі цього відомого вченого в адмініструванні академічного філософського процесу від "застою" до передодня Помаранчевої революції. Низка пов'язаних з його ім'ям наукових і громадських публічних дискусій була припинена з приходом на цю посаду одного із співтворців "червоного позитивізму", або "школи Копніна", академіка НАН України М. Поповича.

Протягом вісімнадцяти років директорування останнього та перед і під час періоду революційних трансформацій в Україні, як вже й на початку періоду захисту української державності у війні з РФ, відбулось реальне входження як академічної, так і вишівської вітчизняної філософської думки до міжнародної гуманітаристики як повноправних учасниць сучасного мультикультурно-глобалізованого світу. Трансформування вищої філософської освіти під час цих етапів на шляху її входження до Європейського простору вищої освіти як у столичних вишах, насамперед на філософському факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, так і в регіонах України (зокрема, національних університетах Львова, Одеси й Харкова), було та є важливим здобутком співпраці їх викладачів і студентів із представниками вітчизняних і закордонних філософських інституцій. Водночас 2018 р. – рік приходу на посаду директора Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України член-кореспондента НАН України А. Єрмоленка, став роком проведення Всеукраїнського конкурсу філософських стартапів як яскравого свідчення все активнішої участі юних нащадків В. Шинкарука та М. Поповича в інтерактивному філософському житті мережевого суспільства.

Показово, що саме А. Єрмоленко – ініціатор та активний учасник низки академічних та інших науково-дослідних проєктів, як-от перекладацьких, з усної історії філософії, навів у статті (Єрмоленко, 2021) панорамний огляд класифікованих трьох етапів "творення філософської незалежності" України.

Перший серед них, "посткомуністичний, або пострадянський", що припав на 90-ті роки ХХ ст., "потребував насамперед подолання ідеологічно заангажованої філософії марксизму російського ґатунку", тобто марксизму-

ленінізму, і, за словами А. Єрмоленка, був часом визволення від ідеологічних тенет останнього.

Другий етап – "перша декада 2000-х років", був "прилученням філософії України до взірців сучасної світової філософії", як і "засвоєння провідних її тенденцій і парадигмальних комплексів".

Третій же, поточний, етап визначається, за А. Єрмоленком, розв'язанням саме ключових проблем сучасності, що пов'язані із глобалізацією, екологічною кризою, універсалізмом і партикуляризмом в етиці тощо. Основний зміст другого етапу – творення української філософської мови, проєкти з перекладу українською світової філософської класики, на його погляд, є важливим складником української національної ідентичності. Звертаючи окрему увагу на проблему її формування протягом трьох десятиріч, А. Єрмоленко чітко протиставив неоевразійському проєкту РФ підтриману ним ідейну позицію найвідомішого в 70-х років ХХ ст. у світі діяча "київського філософського кола", в'язня сумління УРСР В. Лісового. Останній, критикуючи застосування до української культури "євразійських мірок", наголошував на тому, що українці не можуть зрозуміти самих себе, якщо не впишуть себе в контекст середземно-європейської культурної традиції" (Єрмоленко, 2021, с. 57). Зазначаючи роль кожного з етапів у здійсненні цієї тези, А. Єрмоленко узагальнив бачення підсумків їх розвитку: "Таким чином, за тридцять років незалежності України і філософія в Україні пройшла складний шлях: від догматичної марксистсько-ленінської парадигми, яка виконувала функцію ідеології, до філософії, яка долає пострадянський синдром і перетворюється на метанауку обґрунтування істинності знання та значущості норм і цінностей розвитку людини та суспільства. Філософія в Україні, відкриваючись провідним світовим філософським тенденціям, ідеям, концепціям і парадигмам, розвивається вже на власному духовному і методологічному фундаменті, вона перетворюється на складника та суб'єкта світової філософської думки" (Єрмоленко, 2021, с. 61).

Риси дискурсу визначаються, крім періодизації, внеском окремих постатей, які разом твердять, що підставою триваючої й досі кризи самоідентичності філософії в українській інтелектуальній культурі є сукупна дія низки наукових, соціокультурних і політичних чинників (Атоян, 2012; Васильченко, 2011; Гусев, 2009; Кебуладзе, 2011). Вони постали перед вітчизняною філософською думкою ще в 80-х роках ХХ ст. напередодні здобуття Україною незалежності та являють собою як триваючі рецидиви її кризового стану в УРСР, так і вкрай актуальні виклики її сучасного поступу в глобалізованому контексті. Констатоване С. Кримським і його колегами з 90-х років ХХ ст. повернення України до європейського світу та, власне, "світової цивілізації" стоїть, на думку багатьох вітчизняних і закордонних науковців, як-от авторки праці О. Гнатюк (Гнатюк, 2005) під знаком широкого спектра тривалих публічних "дискусій про ідентичність" в Україні. Професорка Варшавського університету, співробітниця Інституту славістики Польської АН і професорка НаУКМА, О. Гнатюк чи не найсильніше в новій гуманітаристиці вивчила становлення у вітчизняному та світовому інформпросторі новітніх концепцій українських історичних минулого і майбутнього.

Структура дискурсу самоідентифікації філософії в сучасній інтелектуальній культурі України. Самоідентифікація вітчизняних філософських освіти, науки та культури має три умовні рівні:

- 1) міжпоколіннєвий;
- 2) міжінституційний;
- 3) міжнародний.

Ці рівні мають і субрівні, зокрема, перший – містить субрівень внутрішньогенераційного діалогу, тоді як другий – інтерінституційного, а вже останній передбачає спільне консолідування всіх членів філософської вітчизняної спільноти в їх міжнародному фаховому діалозі в позначенні їх колективного "я" саме як національного українського. Яскравими зразками першого рівня самоідентифікування є як традиційні "круглі столи" часопису "Філософська думка", так і постала у вигляді неформального жанру або історико-філософської студії та, водночас, фахового комунікування усна історія філософії. Взірцями перших є такі "круглі столи", як висвітлені у "Філософській думці" – "Справа мислення: пам'ять та відзнака" (2011) і "Місця пам'яті" (2013) за участі М. Поповича, С. Пролєєва та ін. Не менш актуальними видами ведення такого діалогу є й проведення опитувань редколегією "Філософської думки" й іншої фахової періодики й презентації різного роду видань. Однак низка проєктів з усної історії філософії ("Усні історії філософів" Т. Чайки), проєкт І. Голубович тощо стають нині провідною інноваційною формою діалогу п'ятих поколінь українських філософів. Найвідомішими серед них є проєкти Студентського товариства усної історії філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, які відображені у публікаціях їх співзасновниці А. Кхелуфі (Кхелуфі, 2019) та її колег. Оприлюднювані з 2017 р. у журналі "Sententiae", вони, по суті, спрямовані на апробування всіх трьох, класифікованих нами, основних рис видів самоідентифікування філософії у незалежній Україні. Основна частка майже двадцяти проведених членами цього товариства (зокрема К. Зборовською, К. Мірошник і О. Сімороз) як за минулі шість, так і цього року інтерв'ю припали на присвячені історії філософської думки в УСРР другої половини ХХ ст. їхні проєкти "Справа філософії в Радянській Україні" та "Філософія в Україні 60–80-х років ХХ століття". Серед інтерв'ююваних, крім класика вітчизняних філософії та соціології, чинного директора Інституту соціології НАН України Є. Головахи та А. Єрмоленка, – низка творців і знахників представників "київського філософського кола" другої половини минулого – початку цього століття: від Є. Бистрицького та А. Лоя до В. Козловського й С. Пролєєва.

Разом із низкою опублікованих позаминогого та минулого десятиліття у вітчизняній філософській періодиці, насамперед у "Філософській думці" й "Доксі", матеріалів проєктів Т. Чайки та І. Голубович, цей – найповніший наразі корпус мемуарних свідчень про основні риси, еволюцію рідного філософування, якраз і є його унікальним, усно-сповідальним, літописом. Історія останнього невіддільна від мислив джерел другого із вказаних, міжінституційного рівня самоідентифікування філософії у новітній українській інтелектуальній культурі, передусім збірників матеріалів наукових симпозіумів різних типів. Окремим їх блоком стали випуски "Філософських читань" пам'яті П. Копніна, збірників пам'яті С. Кримського, М. Поповича, В. Горського та "Філософсько-антропологічних читань" пам'яті В. Шинкарука, О. Яценка та В. Іванова як творців і чільних діячів "київського філософського кола" ХХ – початку ХХІ ст. Водночас цей рівень реалізується у низці міжнародних, зокрема, прямо присвячених цій проблемі самоідентифікування, наукових конференцій. За їх яскравий зразок вважаємо спільно проведені кафедрою історії філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Інститутом філософії імені Г. С. Сковороди НАН України 11 листопада 2016 р. читання "Центральноевропейські національні філософські традиції".

Важливим свідченням розмаїття бачень академічними та вишівськими філософами України соціального статусу й національного значення філософії у вітчизняних і закордонних гуманітаристиці й процесах культури, націо- та державотворення є тематичні напрями цих читань:

1. Проблеми "географії філософії": чи можуть нації і цивілізації бути творцями / носіями окремих філософій чи філософських традицій?

2. Центральноевропейські національні філософські традиції "між Заходом і Сходом".

3. Чинники становлення окремих національних філософських традицій: мова, культура, національна система науки та освіти.

4. Ідея національної філософії як засіб культурної ідентифікації в модерну добу та добу глобалізації.

5. Методологічні проблеми дослідження національних філософських традицій.

Проголошена як на цих читаннях, так і на інших відповідних заходах дискусія має продовження у публічних обговореннях на шпальтах періодики, зокрема, у серії статей у першому числі за 2014 р. журналу "Sententiae" О. Хоми (Хома, 2014) і С. Йосипенка (Йосипенко, 2014), що присвячені статусу національних філософій як предметів історико-філософських студій. Усі виступи та публікації разом є складником активного фахового комунікування вітчизняних академічних і навчальних філософських інституцій як між собою, так і з усім спектром нових форм самоорганізації філософської спільноти України у публічному, насамперед мережевому інформпросторі.

Важливою рисою є вшанування на державному чи іншому рівнях пам'яті класиків вітчизняної філософії чи ювілеїв відомих установ, головним чином Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, зокрема, у філософській періодиці (Інститут філософії – 70 років, 2016). Водночас прикладом подібного міжінституційного спілкування є, зокрема, круглі столи (Сучасна модель філософської освіти тощо) від Українського філософського фонду та філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка в 2014 р.). Важливу роль у цьому процесі беруть як вже традиційні – класичні, форми самоорганізації філософської спільноти, головним чином філософські товариства, так і нові її форми – від інформаційних порталів, зокрема "Public.Philosophy.UA", до різного типу освітніх платформ і каналів. Показовим є той факт, що протягом двох минулих і початку цього десятиріччя у "Філософській думці" й іншій періодиці побачили світ фахові огляди історії та діяльності перших зі згаданих форм, передусім публікації, які дозволяють скласти достатньо повне уявлення про специфіку інноваційно-творчого розвитку філософської теорії в Україні в її зв'язку з європейською та світовою філософською спадщиною.

Один із відомих вітчизняних істориків світової філософії, дослідник історії цих товариств В. Кебуладзе визнав їх зорієнтованість у напрямку світових стандартів організації наукового життя, конспективно визначивши їх: "З іншого боку, інертність офіційних академічних структур обумовила необхідність утворення неформальних об'єднань учених. В українському філософському світі досить активно діє цілий шерег таких неформальних організацій. Тут передусім слід назвати Український філософський фонд, до складу якого входять Філософсько-антропологічне відділення, Кантівське товариство в Україні, Спілка дослідників модерної філософії (Паскалівське товариство), Українське феноменологічне товариство, також активно діють науково-просвітницька організація "Одеська гуманітарна традиція", харківський

філософський семінар "Койнонія", який, починаючи з 2010 р. видає власний однойменний часопис. До речі, філософські та наукові журнали та щорічники також утілюють тенденцію самоорганізації українських інтелектуалів. У зв'язку з цим слід згадати вінницький часопис "Sententiae", що відображає роботу "Спілки дослідників модерної філософії", одеську "Доксу", що виходить друком завдяки зусиллям учасників товариства "Одеська гуманітарна традиція", а також видання Кантівського і феноменологічного товариств" (Кебуладзе, 2011, с. 8).

Варті окремої уваги й інші форми самоорганізації нашої філософської спільноти, зокрема, Філософське Монтенівське товариство (з 1990) (Атоян, 2012), Арістотелівське товариство (з 2008) та Українське філософсько-економічне наукове товариство, що засноване за участі цього філософського фонду й Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Це до того ж і фонд "Філософський проект" та пов'язані з ним різні, зокрема й видавничі, проекти. Вони та формування в незалежній Україні фахових шкіл філософського перекладу з європейських та інших мов, а також налагодження публічного та приватного міжособистісного комунікування філософів України й світу зумовили апробування третього – міжнародного рівня самоідентифікування філософії у новітній українській інтелектуальній культурі. Фонд "Філософський проект" та видавництво "Астролябія" започаткували програму "Українська філософська бібліотека", завдання якої – "переклад українською мовою та видання основних класичних філософських творів". Важливою сторінкою запровадження програми з популяризації світової філософії в Україні стала й діяльність заснованого в 1992 р. науково-видавничого об'єднання "Дух і літера". Його директором і співзасновником, разом із Л. Фінбергом, став знаний сучасний вітчизняний філософ, директор Центру Європейських гуманітарних досліджень НаУКМА К. Сігов. Пригадуючи низку найвідоміших міжнародних проектів з перекладу філософських праць українською, зокрема, "Сучасна гуманітарна бібліотека" на чолі з С. Пролєєвим, "Vernunft und Gesellschaft" під своєю орудою, А. Єрмоленко (Єрмоленко, 2021) відзначив роботу шкіл перекладу філософської літератури з німецької, французької, англійської та інших мов. Водночас він, як і його колеги в інтерв'ю Студентському товариству усної історії філософії (зокрема, С. Пролєєв), висвітлював важливу рису історії зв'язків філософської спільноти України з філософами закордонних, передусім європейських країн – запрошеними дослідниками та гостьовими професорами П. Рік'ором, В. Гюсслє, К.-О. Апелем, В. Клюксеном, Т. Маєром, О. Гюфе та ін. Вельми авторитетним осередком налагодження міжнародних зв'язків на рівні громадянського суспільства в Україні з 1990 р. став заснований фондом Д. Сороса за участі Всеукраїнського товариства "Просвіта" та Української Ради Миру міжнародний фонд "Відродження" на чолі з Є. Бистрицьким. Одночасно не менш важливим аспектом цього спілкування є робота інноваційних мережевих українських філософських стартапів, про дві "хвили" історії яких розповіла в статті одна з її творчинь І. Ясна (2019).

Дискусія і висновки

У сучасній гуманітаристиці сформувалася ситуація, за якої історія української філософії детально досліджена, утім, сучасний стан інтелектуальної культури, місце і роль філософії у ній залишаються недостатньо дослідженими. Це пов'язано з багатьма умовами, зокрема, історичними. Зі здобуттям у 1991 р. Україною Незалежності розпочався етап інституціалізації української

національної філософської традиції, відповідно й однойменний етап самоідентифікації філософії у сучасній українській інтелектуальній культурі. Це породило особливий дискурс, який і став предметом нашого дослідження. Досягнуто мети – проаналізовано дискурс самоідентифікації, його особливості, структуру та специфічні риси:

1. Визначено основні особливості дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній інтелектуальній культурі України. Однією з основних особливостей дискурсу є процес "відродження" національної філософії, на противагу іншим філософським культурам, які не знали стану примусу, заборони, цензури тощо. Особливим є сам процес відродження, що пов'язаний зі змінами шаблонів і переосмисленням традиції визначення "української філософії" та "філософії в Україні". Подібні лексичні одиниці вперше з'явилися, зокрема у працях видатних мислителів М. Тарасенка, І. Бичка, В. Табачковського та ін. Важливою особливістю є зовнішній погляд на сам дискурс пошуку самоідентифікації, що здійснений закордонними дослідниками українцями: А. Рідом, Е. Еплбломом, О. Венгером, М. Дичком та ін. Вони здійснили широке висвітлення основних проблем, з якими стикнулася молода країна, з викликами та поставленими завданнями, детально охарактеризували основні особливості наявних наративів як в Україні, так і за кордоном.

2. Окреслено специфічні риси дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній інтелектуальній культурі України. Розглянуто три основні етапи розвитку дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній інтелектуальній культурі України, які тісно пов'язані з історичними умовами виникнення та розвитку країни. Перший етап охоплює пострадянський період, коли українська філософія почала відходити від марксистсько-ленінської парадигми та спрямовувалася на утвердження національної ідентичності. Другий етап ознаменувався інтеграцією української філософії до світового філософського простору, формуванням її власного методологічного фундаменту. Третій, сучасний, етап розглядають як період активної участі української філософії у розв'язанні глобальних проблем, зокрема в контексті війни з Росією, і захисту української державності. Підкреслено специфічну рису: криза самоідентичності філософії в Україні має комплексний характер, що зумовлений науковими, соціокультурними та політичними чинниками. Криза є відображенням тривалих процесів трансформації, однак, незважаючи на всі виклики, українська філософія поступово інтегрується до глобального філософського дискурсу, зберігаючи при цьому свою національну ідентичність і духовний фундамент.

3. Проаналізовано структуру дискурсу самоідентифікації філософії у сучасній інтелектуальній культурі України. Запропонований мислителями спільний вектор подолання кризи самоідентичності філософії в нашій новітній інтелектуальній культурі – це шлях єдності в розмаїтті, діалогу –способу соціокультурного, зокрема наукового, самоідентифікування, що породив унікальну структуру дискурсу. Ця структура виявляється у трьох рівнях – міжпоколінньому, міжінституційному та міжнародному – у контексті поступу традиційних і новаторських шляхів розвитку філософської спільноти в Україні й світі. Показовими прикладами публічного – вільного невідцензурного осмислення й творчого апробування в сучасній Україні самоідентифікування її філософії стали фахові філософські дискусії на "круглих столах" і міжнародних наукових конференціях, публікації з цієї тематики і водночас авторські й колективні проекти з усної історії філософії.

Список використаних джерел

- Атоян, А. (2012). Монтень на всі часи: простір пошуків, культура спогів. *Філософська думка*, 3, 114–118.
- Васильченко, А. (2011). Аналітична філософія в Україні: quo vadis? *Філософська думка*, 3, 5–9.
- Гнатюк, О. (2005). *Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність*. Критика.
- Гусев, В. (2009). Ув'язнена філософія: діамат та істмат vs червоний позитивізм та червоний екзистенціалізм. *Філософська думка*, 3, 16–20.
- Єрмоленко, А. (2021). Філософія як чинник духовної незалежності України. *Філософська думка*, 3, 47–63.
- Тарасенко, М. Ф., Русин, М. Ю., & Бичко, А. К. (Упоряд.). (1993). *Історія філософії України*. Хрестоматія. Либідь.
- Тарасенко, М. Ф., Русин, М. Ю., & Бичко, А. К. (Упоряд.). (1994). *Історія філософії України*. Либідь.
- Іосипенко, С. (2014). Національні філософські традиції як предмет історико-філософської рефлексії. *Sententiae*, 1(30), 52–51.
- Кебуладзе, В. (2011). Інституційні аспекти трансформації філософського знання в пострадянській Україні. *Філософська думка*, 6, 5–12.
- Хелуфі, А. (2019). Науковий семінар студентського товариства усної історії філософії. *Sententiae*, 2(38), 215–218.
- Хома, О. (2014). Тема числа: Чи може бути національна філософія точно визначеним дослідницьким об'єктом? *Sententiae*, 1(30), 5–6.
- Ясна, І. (2019). Перший Всеукраїнський конкурс філософських стартапів. *Філософська думка*, 1, 40–59.
- Applebaum, A. (1994). *Between East and West: Across the Borderlands of Europe*. Pantheon Books.
- Dyczok, M. (2016). *Ukraine's Euromaidan: Broadcasting Through Information Wars with Hromadske Radio*. E-International Relations Publishing.
- Dyczok, M., Gaman-Golutvina, O. (2021). *Media, Democracy and Freedom*. Peter Lang Verlag.
- Reid, A. (2015). *Borderland: a journey through the history of Ukraine*. Basic Books.
- Vasylchenko, A. (2011). Analytical philosophy in Ukraine: Quo Vadis? *Filosofska Dumka*, 3, 5–9 [in Ukrainian].
- Hnatyuk, O. (2005). *Farewell to the empire: Ukrainian discussions on identity*. Krytyka. [in Ukrainian].
- Husev, V. (2009). Imprisoned philosophy: Diamat and Istat vs. Red positivism and red existentialism. *Filosofska Dumka*, 3, 16–20 [in Ukrainian].
- Yermolenko, A. (2021). Philosophy as a factor of Ukraine's spiritual independence. *Filosofska Dumka*, 3, 47–63 [in Ukrainian].
- Tarasenko, M. F., Rusyn, M. Yu., & Bychko, A. K. (Arrs). *History of Ukrainian Philosophy. Reader*. (1993). Lybid [in Ukrainian].
- Tarasenko, M. F., Rusyn, M. Yu., & Bychko, A. K. (Arrs). *History of Ukrainian Philosophy*. (1994). Lybid [in Ukrainian].
- Yosypenko, S. (2014). National philosophical traditions as a subject of historical and philosophical reflection. *Sententiae*, 1(30), 52–51 [in Ukrainian].
- Kebuladze, V. (2011). Institutional aspects of the transformation of philosophical knowledge in post-Soviet Ukraine. *Filosofska Dumka*, 6, 5–12 [in Ukrainian].
- Khelufi, A. Scientific seminar of the student society of oral history of philosophy. *Sententiae*, 2(38), 215–218 [in Ukrainian].
- Khoma, O. (2014). Issue theme: Can national philosophy be a precisely defined research object? *Sententiae*, 1(30), 5–6 [in Ukrainian].
- Yasna, I. (2019). The First All-Ukrainian competition of philosophical startups. *Filosofska Dumka*, 1, 40–59 [in Ukrainian].
- Applebaum, A. (1994). *Between East and West: Across the Borderlands of Europe*. Pantheon Books.
- Dyczok, M. (2016). *Ukraine's Euromaidan: Broadcasting Through Information Wars with Hromadske Radio*. E-International Relations Publishing.
- Dyczok, M., Gaman-Golutvina, O. (2021). *Media, Democracy and Freedom*. Peter Lang Verlag.
- Reid, A. (2015). *Borderland: a journey through the history of Ukraine*. Basic Books.

Отримано редакцією журналу / Received: 29.04.24
Прорецензовано / Revised: 24.05.24
Схвалено до друку / Accepted: 27.05.24

Myroslav BUGROV, PhD Student
ORCID ID: 0009-0009-8965-5006
e-mail: myroslav.bugrov@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SELF-IDENTITY DISCOURSE OF PHILOSOPHY IN THE MODERN INTELLECTUAL CULTURE OF UKRAINE

Background. This article presents the results of the study of the main essential features and problems of self-identification of philosophy in the context of modern intellectual culture in Ukraine. The purpose of the research is to analyze the discourse of self-identification, its features, specific features and structure. In conditions where the history of Ukrainian philosophy is thoroughly researched, the current state of intellectual culture and the place and role of philosophy in it remain relevant. Among the Ukrainian philosophers who developed new narratives in Ukrainian philosophy, it is worth mentioning famous figures: M.V. Popovych, S.B. Krymskyi and V.S. Gorskyi, V.G. Tabachkovskyi, and others.

Methods. The article uses a combination of historical-philosophical and general scientific methods, including content analysis of philosophical texts, critical discourse analysis, historical-comparative and descriptive methods. This methodology contributes to a comprehensive study of the role and self-identification in modern Ukrainian intellectual culture.

Results. The results demonstrate the dynamic interaction between the philosophical discourse and the intellectual culture of modern Ukraine. The article identifies the key themes and trends of self-identification in philosophy, focuses attention on the discourse of self-identification, its features, structure, and specific features.

Conclusions. It was found that the discourse of self-identification of philosophy in Ukraine, in its modern intellectual culture, is a multifaceted and constant process, deeply connected with the intellectual and cultural development of the country. The peculiarities of the discourse, which are related to the iteration of the national philosophy, the influence of Ukrainian studies and the reinterpretation of the heritage, specific features are identified, the specific features of the discourse are analyzed, such as, for example, the three main worldview foundations of the discourse: neo-archaizing-postmodern Byzantine-"Kiev Russian" Christianity (S. Krymsky and V. Horskyy), analytical-philosophical (M. Popovych), philosophical-anthropological (V. Tabachkovsky), and three main levels of manifestation of the main features of the discourse are demonstrated: intergenerational, inter-institutional and international levels. The structure of the self-identification discourse of philosophy in modern Ukrainian culture is analyzed, three conditional levels of the structure are defined: 1. intergenerational, 2. inter-institutional, 3. international. The article notes that continued interaction with both Western and domestic philosophical traditions will be crucial for the future development of Ukrainian philosophy.

Keywords: philosophy, self-identification, intellectual culture, Ukraine, philosophical discourse, cultural development, philosophical traditions, socio-political changes.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у збиранні, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.